

MEKKE PUTPERESTLERİNİN İSLAM'LA YÜZLEŞMESİ

-Tarihi ve Psikolojik Süreç Analizi-

MEETING OF MECCA PAGANS WITH ISLAM

(An examination of the Historical and Psychological Process)

Vehbi İMAMOĞLU*

Özet

Bu makalede Cahiliye devri Araplarının İslam'ın gelişiyle birlikte yaşadıkları psikolojik ve tarihi süreç analiz edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Cahiliye devri Arap toplumunun putperest yapısının, İslam'a karşı tavırlarında nasıl etkili olduğu ve bu süreçte yaşadıkları psikolojik gelişim incelemeye alınmıştır. Bu süreci anlayabilmek için de Cahiliye devri Arap toplum yapısını, Hz. Muhammed'in hayatıyla başlayan vahiy sürecini, Putperestlerin İslam'a ve Hz. Peygamber'e karşı çıkmalarının nedenlerini ve bu doğrultuda Hz. Muhammed'le aralarındaki ilişkilerinin mahiyetini, tarihi ve psikolojik faktörler dahilinde değerlendirmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mekke Devri, İslam, Cahiliye Arapları

Abstract

In this article, it dealt with the historical and psychological process, which Jahiliyya Arabs experienced with raising of Islam. Moreover, it was tried to examine the effects of the idolatry structure of Jahiliyya Community on attitudes of Jahiliyya Arabs against Islam, and in their psychological development. To understand this process, it was tried to evaluate the structure of Arab Community in Jahiliyya Period, the revelation process which began with the life of Muhammad, the reasons of objections of Jahiliyya Pagans to Islam and Prophet Muhammad, and the character of relations between them and Muhammad in the context of historical and psychological factors.

Key Words: Mecca, Islam, Jahiliyya Arabs

GİRİŞ

İslam Dini, başta tek Allah inancını ön gören ve her şeyi bu inanca göre temellendiren bir dindir. Buna karşılık putperestlik, maddeciliğe dayanan ve putları asıl yaratıcıya ulaşmak için aracı olarak kabul eden bir anlayıştır. Araplar yapı olarak aşırı gelenekçi ve atalarına o derece bağlı bir millettir. İslam'ın kendi değerlerine tamamen aykırı esaslarına karşı, Hz. Muhammed'in zatına verdikleri değer başta olmak üzere, Kur'an ayetlerinin etkileyici üslûbu ve tarihi sürecin kendi aleyhlerine olacak ve İslam'ı haklı çıkartacak şekilde işleyişle, şüpheyle başlayan ve şuurlarında tuttıkları gerçeklerin şuurlarına çıkmasıyla son bulan bir psikolojik gelişim süreci takip etmişlerdir. Ancak doğal olarak bu süreçte etkili olan birçok faktör daha vardır. Amacımız putperest Arapların düşünce yapısını anlayabilmek ve Hz. Muhammed'in Peygamberliğiyle birlikte özellikle dini inançlarında olan değişikliklerin mahiyetini kavrayabilmektir. Bunun için tarihi olayların ve söylemlerin neden-sonuç ilişkisi içinde irdelemesi yapılacak ve bu süreçte insan olarak hangi psikolojik aşamalardan geçtikleri anlaşılacaktır. Bu nedenle olaylar ve düşüncelerin psikolojik tahlilleri yapılacak ve elde edilen veriler bu doğrultuda değerlendirilecektir.

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

A.CAHİLİYE DEVRİ ARAP TOPLUMUNUN YAPISI

O günkü Arap toplumunda siyasi bir birliğin olmadığı malumumuzdur. Kısaca kabile asabiyeti diyebileceğimiz bir sistem içinde, birimiz için hepimiz anlayışı tercih edilmekteydi. Buna dayalı olarak, kabile içinden birinin hakkına tecavüz edilirse, bütün kabile bu hakkı aramak üzere birleşirdi. Hatta yıllarca devam eden kan davaları da olabilirdi.¹

Arap toplumunun kabile anlayışı, Arapları birbirlerine bağlayan ve aralarında kalıcı bir bağ kuran kan ilişkisine dayanıyordu. Bu nedenle aynı kanı taşıma, geleneksel otoritenin fiziksel ve doğal ifadesi oluvermişti. Diğer taraftan yine bu anlayışın neticesinde, geçmişin otoritesi, yaşanan çağın insanını bağlar ve sosyal dayanışmayı bu otorite sayesinde kurarlardı.²

Cahiliye çağında Araplarda sosyal yapı sınıf sistemine dayanıyordu. Bunun doğal sonucu olarak da üstünlük ve aşağılık psikolojisi taşıyan insanlara rastlanmaktaydı. Hatta bu psikoloji birçok zaman insanların kişiliklerinde hastalık derecesinde komplekslere neden oluyordu. Doğal olarak hayatı ve olayları değerlendirmede bir acizyet ve körü körüne bağlanma veya şiddetle reddetme gibi eğilimlerin ortaya çıkmasına sebep teşkil ediyordu.³ Kur'an'ın tespitine göre ise, bu durum insanlarda aşırı gurur ve kibir oluşturmuştu ve bunun neticesinde inkâr ediyorlardı. Diğer taraftan kibir, insanı, diğer insanları küçük görme ve aşağılama ve daha ileri boyutta üstün ırk anlayışına sahip olma gibi anlayışlara sürükleyen bir illet olarak görülebilir.⁴ Putperestlerin inkâr etme sebeplerine ileride daha ayrıntılı değinmek üzere şimdilik sadece bir ayet vererek yetinmek istiyoruz:

“Ama inkâr edenlere gelince (onlara da şöyle denir); ayetlerim size okunurdu, fakat siz büyüklük tasladınız ve suçlu bir toplum oldunuz”⁵

Sosyal yapı içerisinde kadınların durumuna gelince, çoğu kez ayırt edilmeksizin çok aşağı bir seviyede tutuluyorlardı. Toplum içinde hür ve soylu ve dolayısıyla hümete layık kadınlar bulunmuş olsa da, genel anlamda kadın denince değersiz bir varlık akla geliyordu. Kadının sosyal hayatta hemen hemen hiçbir rolü ve önemi yoktu ve kadınlarla ilgili olarak her türlü şiddet, eziyet ve daha birçok kötü davranış normal ve meşru kabul ediliyordu.⁶

Arapların sosyal yapıları gereği aile düzenleri de oldukça bozuk bir durumdadır. Aile içinde erkeğin mutlak üstünlüğü ve kadının değersiz olduğunu ortaya koyar nitelikte yozlaşmış nikah türlerine rastlanmaktadır.⁷

Arapların eğitim düzeyleri de oldukça düşük bir seviyededir. Okuma yazma bilenlerin sayısı son derece azdır. Daha çok sözlü geleneğe sahip bir millet olarak, şiir, dilbilgisi, edebiyat, belagat, hitabet, soybilim ve rivayetçilik gibi konularda diğer topluluklara nazaran ileri düzeydedirler.⁸

Araplar daha çok ticarete dayalı bir ekonomik sistemi tercih etmişlerdir. Bunda bölgenin coğrafi konumunun büyük önemi vardır. Ticareti dini değerlerine varıncaya kadar ilerletip taptıkları putları bile alıp satabiliyorlardı ki, bu sayede oldukça yüklü bir meblağ kasalarına girmektedir.⁹ Mekkelilerin ticaret panayırlarını hac organizasyonları haline dönüştürmesi ve sırf bu nedenle Haram Ayları bu mevsime denk getirmesi, Arap putperestliğinin olağandışı gelişimini destekliyordu.¹⁰

¹ Algül, Hüseyin. İslam Tarihi. Gonca Yayınevi. İstanbul, 1986. c. 1, ss. 92-93.

² Dabaşı, Hamid. İslam'da Otorite. (çev.: Süleyman E. Gündüz). İnsan Yay. İstanbul, 1995. s. 42.

³ Üstünlük ve aşağılık kompleksinin ayrıntılı tanımı, bu kompleksleri taşıyan kişinin özellikleri ve sonuçları konularında daha fazla bilgi için Bkz.: Adler, Alfred. Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji. (çev.: Halis Özgü). Hayat Yay. İstanbul, 2000. ss. 59-70.

⁴ Aydın, A. Rıza. Birey ve Din Din Psikolojisinde Yeni Arayışlar. İnsan Yay. İstanbul, 2004. ss. 50-51.

⁵ Kur'an. Câsiye. 45/31.

⁶ Çağatay, Neşet. İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı. A.Ü.İ.F. Yay. Ankara, 1957. s. 121.

⁷ Cahiliye devrinde Araplar arasında görülen nikah türleri için bkz.: eş-Şevkânî. Neylü'l-Evtâr. c. IV. s. 178, c. VI. s. 168; en-San'ânî, Sübülü's-Selâm. c. III. s. 161, 175.

⁸ Hizmetli, Sabri. İslam Tarihi (Başlangıcından İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar). Yeni Çizgi Yay. Ankara, 1995. ss. 92-93.

⁹ Mahmud Esad, İslam Tarihi Tarih-i Din-i İslam. (Sadeleştirenler: A. Lütfi Kazancı, Osman Kazancı). Marifet Yay. İstanbul, t.y. ss. 141-150.

¹⁰ G.S. Hodgson, Marshall. İslam'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih. (Ter. Kurulu: İzzet Akyol, Senai Demirci ve diğerleri). İz Yay. İstanbul, 1993. c. 1. s. 94.

Arapların putlara olan yaklaşımı ise, Kur'an-ı Kerim'de de ele alınan bir konudur. Kur'an'da bu konunun nasıl değerlendirildiğine geçmeden önce Arapların kendi ağızlarından putlar hakkındaki yorumlarına bakalım:

Kureyşliler Kabe'yi tavaf ederlerken "Lât hakkı için, Uzza hakkı için, diğer üçüncüleri Menat hakkı için. Onlar yüksek kuğulardır, her halükârda şefaatları umulur." Yine onlar "Onlar Allah'ın kızlarıdır, onun katında şefaah ederler" derlerdi.¹¹ Bu sözlere bakarak Arapların putları Allah katında birer şefaahçi olarak değerlendirdiklerini anlıyoruz. Öyleyse Araplarda bir Allah fikri vardır. Arapları putlara bu derece bağlı kılan bir başka sebep ise, Mekke'ye ve Kabe'ye olan derin saygıdır. Bu saygı, Arapları Mekke'den uzaklaştıkları her defada, yanlarına tapınmak için bir put almalarına, eğer o da mümkün değilse yolda buldukları ilginç bir taş tapınmalarına neden oluyordu. Bu şekilde işlerinin yolunda gideceğine inanıyorlardı.¹²

Araplarda yer alan Allah inancına gelince, Kur'an-ı Kerim'de bu gerçek şöyle yer alır:

"Andolsun ki onlara: 'Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?' diye sorarsan, şüphesiz 'Allah'tır' derler. Öyleyse niçin (aldatılıp) döndürülüyorlar?"¹³

Arapların Allah'ın varlığını kabul etmeleri, elbette Hz. Peygamber ve Kur'an'ın dikkatinden kaçmayarak, hatta Allah'ın varlığını bildiklerini gösteren ayetlerin sonlarında dikkati çeken önemli bir ayrıntı olarak "öyleyse neden saptırılıyorsunuz, Allah'tan korkmuyor musunuz, düşünmez misiniz?" gibi ifadeler yer almaktadır.¹⁴ Bu şekilde son bulmalar elbette dikkatleri toplamak ve zihinleri uyarmak amacıyla dönüktür.

B. VAHİY SÜRECİ

1-Hz. Peygamber'in Hayatı

Hiz. Peygamber'in hayatını incelemeye çocukluk devrinden başlamalıyız. Çünkü çocukluk dönemi, kişinin şahsiyetinin gelişmesi ve karakterinin oluşması bakımından en önemli evredir. Çocuğun babası da çok önemlidir. Zira çocuk bir şeyin iyi ya da kötü olduğunu kendisi icat etmez. Bu fonksiyonu toplum yerine getirir. Oysa Hiz. Peygamber daha doğmadan babası ölmüştür. Annesi ise son çocukluk döneminde ölmüştür. Özellikle o dönemde annenin bu gibi olağanüstü durumlarda, toplumun değerlerini aksettirmesi söz konusu olabilirdi, ancak bu da mümkün olmamıştır.

Hiz. Peygamber'in inziva dönemi ise, vahiy öncesi hayatının önemli bir parçasını oluşturur. O bu dönemde tamamen toplum hayatından çıkmıyor ve de anlayış bakımından yön değiştirmiyordu. İnzivaya çekilme bir "iç gözlem" olarak değerlendirilebilir. O güne kadar dış dünyayla ilgili olarak "dış gözlem"de bulunurken, artık kendi iç dünyasına dönerek, iç gözlem yapmaya başlamıştır. Bu bakımdan inzivaya çekildiği yer de çok önemlidir.¹⁵

Vahiy Sonrası döneme gelince, Hiz. Peygamber ilk vahiy alır almaz evine gelir ve aldığı ilk ayetleri eşi Hiz. Hatice'ye anlatır. Hiz. Hatice ise hiç düşünmeden ve tereddüt etmeden söylenenleri kabul ve tasdik eder ve eşine "Sen hak yol üzeresin" der. Bizim için önemli olan da tam bu noktadır. Her ne kadar Hiz. Hatice O'nun eşi olsa da, böylesine önemli bir konuda hemen ve tereddütsüz bir şekilde kabul ettiğini bildirmesi dikkate değer. Çünkü Hiz. Hatice, yaşı, kültürü, toplum içindeki yeri ve daha birçok sebebe dayalı olarak, sadece eşi söyledi diye böylesine önemli bir konuyu hemen kabul etmezdi. En azından belli bir müddet isteyebilir ve düşündükten sonra kararını verebilirdi. Oysa böyle bir davranış göstermemiştir. Bunun anlamı bu konuyu daha önce (vahiy gelmeden önce) aralarında tartışmış olmaları ve dolayısıyla söylenenleri sanki bekliyormuş (hazır) olmasıdır. Bu ise Hiz. Hatice gibi kişilerin genel

¹¹ Hasan İ. Hasan, Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi. (Ter. Edenler: İsmail Yiğit, Sadreddin Gümüş). Kayıhan Yay. İstanbul, 1987. c. 1. s. 94.

¹² Kapar, M. Ali. "Asr-ı Saadet'te Müşrikler ve Müşriklerle İlişkiler", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*. Ed.: Vecdi Akyüz. Beyan Yay. İstanbul, 1994. c. 2. s. 316.

¹³ Kur'an. Ankebüt. 29/61.

¹⁴ Bkz.: Kur'an. Enbiya. 21/67; Zümer. 39/38; Mü'min. 40/73-74.

¹⁵ Daryal, A. Murat. İslâm'ın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açısından Tahlili. M.Ü.İ.F.V. Yay. 3. Baskı. İstanbul, 1999. ss. 86-88.

anlamda gidişattan memnun olmadıkları veya yanlıştın ne olduğunun farkında oldukları anlamına gelir. Dolayısıyla Hz. Hatice'nin durumu istisna teşkil etmemiş denebilir.¹⁶

Bu konuda dikkati çeken birkaç nokta daha vardır: Bunlardan ilki, ilk vahyi kabul edenlerin sosyal konumlarıdır. Bakıldığında, Hz. Hatice eşi (kadın), Hz. Ebu Bekir zengin, Hz. Zeyd fakir ve üstelik köle, Hz. Ali çocuk. İkinci olarak bu insanların hem fikri ve hem de ruhi planda hazır oldukları sonucu. Zira eğer fikri olarak hazır olmamış olsalardı, bu söylenenleri anlayamazlardı, ruhi anlamda hazır olmasalardı anlasalar bile kabul etmezlerdi.¹⁷ Bundan sonra bu insanların ne yaptıklarının kesin olarak farkında oldukları gerçeğini kaydetmemiz gerekir. Hiçbir insan toplum hayatı içerisinde var olan gerçeklerin aksine yeni bir şeyi hemen kabul edemez.

2-Hz. Ömer'in Müslüman Oluşu ve Sonrası

Hz. Ömer'in Müslüman olması sırasında yaşananlar oldukça enteresandır. Hz. Ömer o zamana kadarki yaşantısıyla toplum içinde cesareti ve asaleti ile öne çıkmış bir kimseydi. Mekke'nin aristokratlarının oluşturdukları bir nevi meclis olma özelliği taşıyan Daru'n-Nedve'nin aktif bir üyesiydi. Aynı zamanda Hz. Peygamber'i öldürmekten başka çarenin kalmadığı konusunda fikir birliğine burada varılmıştı.¹⁸ Ancak o günkü toplum yapısı, kabile asabiyetine dayalı olduğu için, koca bir kabileyi hiç kimse karşısına almak istememiştir. Çünkü kabile asabiyeti toplumsal bir bilinci ifade eder ve kabile üyelerinin tek beden halinde hareket etmesini sağlar.¹⁹ Ancak özellikle dikkate değer bir nitelikte, bu zorlu görevi, Hz. Ömer tek başına üstlenecektir. Görevi üstlenmesinde kişiliğinin ön plana çıktığını anlamaktayız. Buraya kadar anlattıklarımız, böyle bir olayın sadece bir adam öldürme hadisesi olamayacağını ortaya koymaktadır. Hz. Ömer'i böyle bir durumda tek başına hem de korunaklı bir yerde bulunması kuvvetle muhtemel birini öldürmeye sevk eden sebep nedir sorusu önem kazanmaktadır. Öyleyse bu hareketin altında birtakım gerçeklerin olduğu fikri akla gelmektedir. Onun bu aceleci ve aşırı öfkeli hareketi, şuuraltında artan gerilimi bastırmak gayesine yönelik olarak değerlendirilmiştir. Bunun için bu aşırı hareketlerinden kendisi (egosu) için yardım almak istiyor ve böylesi aşırı hareketleri yapmaya kendini mecbur hissediyordu diyebiliriz.²⁰ Olaylar bu durumu haklı gösterir nitelikte şöyle geliyordu: Hz. Ömer, Hz. Peygamber'i öldürmeye giderken, yolda, kız kardeşinin ve eniştesinin Müslüman olduğunu öğrenir. Bunun üzerine öfkesi daha da artarak yönünü değiştirir. Fakat, Hz. Ömer'in bu yön değişikliği, verdiği sözde ne kadar samimi ve bu işi yapmada ne kadar kararlı olduğu konularında şüpheler uyandırır. Zira hedef şaşırma ve meselenin kökten çözülmesini sağlayacak işi değil de, buna göre çok daha az önemli olan bir başka işe eğilmesi bu gerçekleri çağırıştırır. Eve geldiğinde içeride Kur'an okunmaktadır. Ancak geldiğini fark eden ev halkı, okumayı alalacele keser ve ilgili sayfayı saklar. Hz. Ömer okudukları sayfayı görmek ister. Ancak kendisine eğer yıkanıp temizlenmezse bu yazılı olanları okuyamayacağı söylenir. Bu söz üzerine yıkanır ve okumaya başlar. Belli bir müddet sonra durur ve okuduklarını sorgular. Bu kısa iç hesaplaşmanın ardından iman ettiğini ve Hz. Peygamber'e gidip Müslüman olacağını söylemek istediğini bildirir ve akabinde bu dediğini yerine getirir ve Müslüman olur. Daha sonra Kabe'ye gelerek durumu herkese alenen açıklar ve tarafını belirtir.²¹

Bu ne öfke ve bu ne kararlılıktır ki, hem hedef yön değiştiriyor hem de çok basit bir iş için istenen şart yerine getiriliyor! Ve üstelik hemen sonrasında kendisinin de bu yeni dine inandığını itiraf ediyor! Bunun açıklaması, psikoloji biliminde inanç değiştirmede teessür ve şokun çok önemli olduğu gerçeğindedir. Ancak Hz. Ömer'in bu noktaya gelinceye kadar psikolojik olarak birçok evreden geçtiği muhakkaktır. Bu anlamda Hz. Ömer'in bu kararı vermesinde etkili olan faktörleri, genel olarak bir kişinin din değiştirmesi başlığı altında, psikoloji biliminin verilerine göre şöyle tespit edebiliriz: Hz. Ömer'in şuuraltında birtakım şüpheler mevcuttur ki, bu şüpheler onu bağlı olduğu dinden muhtemelen soğutmuş veya uzaklaştırmıştır. İkinci olarak, Hz. Peygamber'in art arda tekrarladığı söylemleri onu etkilemiş olmalıdır. Üçüncü aşamada şuuraltındaki gerçekler kendinde oluşan ilgi ve isteklerle birleşerek, bağlı

¹⁶ Daryal. a.g.e. ss. 105-107.

¹⁷ Daryal. a.g.e. ss. 107-109.

¹⁸ Ebu Muhammed Abdulmelik ibn Hişam, es-Siretü'n-Nebî. (Aslından Tahkik Eden: Muhammed Muhiddin Abdilhamid). Kahire. c. 1. s. 225.

¹⁹ Abdülaziz Kabbânî, el-Asabiyye Bünyetü'l-Müctemei'l-Arabiyye. Beyrut, 1997. s. 40.

²⁰ Daryal. a.g.e. ss. 113-115.

²¹ İbn Hişam. a.g.e. ss. 229-230.

olduğu dini değiştirmeye karşı olan direniş sebebiyle bir çatışma başlatmış ve aşırı huzursuz olmuş olmalıdır.²² Hz. Ömer, işte tam bu ruh halinde ve ekstra yardıma muhtaç bir pozisyonudadır. Bu yardımı ise okuduğu Kur'an ayetleri yerine getirmiştir. Hz. Ömer'in bu tavrını, basitçe kız kardeşinin kanlar içinde yerde kalmasından dolayı üzüntüsüne bağlayamayız. Çünkü Hz. Ömer, kendi kız çocuğunu bile, diri diri toprağa gömecek kadar toplumun adet ve geleneklerine bağlı bir kişidir ve bu konuda çok katı bir tutuma sahiptir. Diğer taraftan Hz. Ömer gibi birinin, bu kadar kısa zamanda böylesine önemli bir konuda tutumunu değiştirmiş olması çok büyük bir çelişkidir.²³

Hz. Ömer'in Müslüman olma sürecinde kendi inancını muhakeme ettiğini de iddia edebiliriz. Çünkü inanç konusunda muhakeme etme süreci, dışardan aldığı etkilerle kendi içinde tartışma yapmasına ve inançlarının doğruluğunu denetlemesine sebep olmuş olmalıdır. Böylece kendi inançlarını anlamlandırmayı ve dolayısıyla delillerini tekrar gözden geçirmeyi düşünmüş ve doğal olarak bu muhakemenin sonucunda bilinçaltında gizlediği nedenleri bilinç üstüne taşımasına vesile olmuştur.²⁴

3-İslam'a Davette Metodlar

a)Hz. Peygamber'in Uslûbu

Hz. Peygamber'in uslûbu hakkında Kur'an'da şu ifadeler yer verilir:

“Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Öyle ise onları affet ve onlar için mağfiret dile. (Yapacağım) iş hakkında onlarla müşaverede bulun. Karar verince de Allah'a tevekkül et. Çünkü Allah tevekkül edenleri sever.”²⁵

“Sen emrolunduğun şeyi açıkça söyle”²⁶

“Hikmetle ve güzel öğütle Rabbinin yoluna davet et ve onlarla en güzel şekilde mücadele et.”²⁷

Yukarıdaki ayetlerden ve bu konudaki diğer tarihi bilgilerimizden anladığımız kadarıyla, Hz. Peygamber açık sözlü ve muhatabını incitmeyecek bir tarzda konuşmuştur. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in karşısındaki kişinin seviyesine uygun olarak hareket ettiği ve gerektiğinde son derece belif konuştuğu bir gerçektir. Hatta Eslem kabilesinin reisi olan Büreyde b. Husayb adlı şahsın, Hz. Peygamber'i öldürene büyük ödüllere vaat etmesine rağmen, Hz. Peygamber'le onun kim olduğunu bilmeksizin ilk karşılaşmasında, Hz. Peygamber'in konuşmasından etkilenerek Müslüman olduğunu görmekteyiz.²⁸

Hz. Peygamber'in uslûbundaki psikolojik açıdan etkili olan diğer önemli ayrıntılar ise şu şekilde sıralanabilir:

Kolaylaştırmak, insanların hayatını aşırı dini yüklemelerle zorlaştırmamak anlamında bir ilkedir.

Gözdağı Vermek, muhataba gerekirse ceza verileceği hissini verilerek gözünü korkutmaya verilen addır.²⁹

Değer Vermek, insanların kalplerine hitap ederek onları kazanma yollarından birini ifade eder. Özellikle o dönem insanının yüce ve ulu olmak gibi duygularının olduğunu iyi bilen Hz. Peygamber'in,

²² Kişiyi din değiştirmeye iten faktörler hakkında Bkz.: Peker, Hüseyin. *Din Değiştirmede Psiko-Sosyolojik Etkiler*, (Doktora Tezi, 1979), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 128.

²³ Daryal. a.g.e. ss. 119-120.

²⁴ Bilinçaltındaki bilgilerin bilinç üstüne taşınması ile ilgili olarak Bkz.: Guillaume, Paul. *Psikoloji*. (çev.: Refia Şemin). İ.Ü.E.F. Yay. No: 1567. İstanbul, 1970. s. 280.

²⁵ Kur'an. Tâhâ. 20/43-44.

²⁶ Kur'an. Hicr. 15/94.

²⁷ Kur'an. Nahl. 16/125.

²⁸ Güler, Zekeriya. “Hicret Sırasında Hz. Peygamber'in Uslûbundan Etkilenerek Müslüman Olan Büreyde b. Husayb Hadisesi ve Günümüze Yansımaları”. *İstem Dergisi*, Sayı: 4. Yıl: 2. Konya, 2004. ss. 65-66.

²⁹ Önkal, Ahmet. “Asr-ı Saadette İslam'a Davet Metodu”. *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*. Ed: Vecdi Akyüz. Beyan Yay. İstanbul, 1994. c. 2. s. 99.

İslam'a davet mektuplarında onların gururlarını okşayacak ve onlara önem verildiğini belirtecek sözcüklere yer vermesi bu kabildendir.³⁰

Yakınlaşma Sağlama, insanların kabilelerine olan bağlılıklarından hareketle, mensubu oldukları kabileyi sorması ve bu kabilenin büyükleri hakkında bilgi istemesi veya kabile ve şahıs isimlerini hoşagidecek şekilde yorumlaması ve akrabalık bağlarını kullanması yollarına verilen addır.³¹

Tekrar, bir fikri kabul ettirebilmek ve zihinlerde yer etmesini sağlamak için sık sık aynı cümleleri kurmaya denir.³²

Affetme, insanların bütün olumsuz hareketlerine rağmen onları bağışlama veya Allah'tan bağışlanmalarını istemeye denir. Bu şekilde de insanların takdir ve sevgisi daha çabuk kazanılmış olur.³³ Mekke'nin fethedildiği gün, Müslümanlara ve bizzat kendisine birçok eziyet ve cefayı reva gören putperestleri, her hangi bir saldırı veya başkaldırı yapmazlarsa affedeceğini bildirmesi üzerine, Mekkelilerin gruplar halinde Müslüman olduklarını görüyoruz.

Hız. Peygamber'in davet metodu hakkında daha birçok yöntemden söz edebiliriz.³⁴ Bu gayretlerinin her biri, ayrı olaylar için farklı şahıslar üzerinde etkili olmuş ve her şeyden önce psikolojik bir olgu olan iman etmeleri, bir süreç içerisinde sağlanmıştır.

b)Örnek Yaşayış

Hız. Peygamber, Allah'tan aldığı vahyi insanlara ulaştırma görevini yerine getirirken, bir Peygamber olarak, aynı zamanda getirmiş olduğu yeni dinin esaslarını da kendi hayatında uygulamaya koyuyordu. Bu açıdan bakıldığında, insanlara örneklik teşkil eden bir konumdaydı. Bunun sonucunda, insan psikolojisindeki güven duygusu harekete geçer. İnsan karşısındakine güven duyarsa veya duyuyorsa, onun söylediklerini kabul etme yönünde daha olumlu bir eğilime sahip olacaktır.³⁵

c)Kur'an-ı Kerim'in Uslûbu

İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim ile Hız. Peygamber'in uslûbu arasında çok farklılık yoktur. Ancak yine de bazı noktalarda daha sert ve daha eleştirel bir uslûba sahiptir. Bunda putperestlerin artan eleştiri ve baskılarına bir cevap verme amacının güdüldüğü düşünülmüştür.³⁶ Bu noktada putperestlerin hoşuna gitmeyecek bir hitabın onların inatlarını daha da artıracak endişesinin taşınmadığı söylenebilir. Ayrıca putperestlerin cehennem azabıyla korkutulmaları³⁷, geçmiş dönemlerde yaşayan milletlerin akıbetleri hakkında bilgi verilerek ibret alınmasının istenmesi³⁸, Kur'an'ın uslûbunun diğer örnekleridir.

Kur'an'ın genel örgüsü dikkate alındığında korku ve ümide dayalı bir sistem karşımıza çıkmaktadır. Bir kutsal kitap olarak, temel hedefinin insanların inanmalarını sağlamak olduğu hatırlanacak olursa, bunun ödül ve ceza sistemiyle ilgili bir uygulama şekli olduğu sonucuna varılabilir. Ek olarak, ilk muhatap olan putperest Araplara, kendilerine hiçbir faydası olmayan bir inancın peşinde oldukları vurgusunu sürekli yapması ve yanlış olarak gördüğü her noktayı ayrı ayrı açıkça eleştirmesi, tarihin akışı içinde, putperestlerin güven duydukları putların, kendilerine hiçbir fayda veya katkı sağlamadığı her olayda, Kur'an'ın haklılığını ortaya çıkarması ve dolayısıyla putperestlerin zihinlerinde soru işaretleri ve acabalar uyandırması açısından oldukça dikkate şayan bir ayrıntıdır.

³⁰ Önkal. a.g.m. s. 102.

³¹ Önkal. a.g.m. ss. 103-104.

³² Önkal. a.g.m. s. 104.

³³ Önkal. a.g.m. s. 109.

³⁴ Diğer metotlar için Bkz.: Önkal. a.g.m. ss. 96-135.

³⁵ Güven duygusunun olumlu etkisi için Bkz.. Kağıtçıbaşı, Çiğdem. İnsan ve İnsanlar. Evrim Yay. 9. Baskı. İstanbul, 1988. s. 170.

³⁶ Demircan, Adnan. "Kur'an'ın Nüzul Dönemi Putperest Arapları İçin Kaynaklığı Üzerine". *İstem Dergisi*. Sayı: 4. Yıl: 2. Konya, 2004. s. 58.

³⁷ Bkz.: Kur'an. Kamer. 54/46-48.

³⁸ Bkz.: Kur'an. Zâriyat. 51/59-60.

C. PUTPERESTLERİN İSLAM'A VE HZ. PEYGAMBER'E KARŞI ÇIKIŞ NEDENLERİ

1-Atalarına Bağlılık

Putperest Arapların İslam'a karşı çıkmalarında söyleyebileceğimiz en önemli sebep, atalarına olan bağlılıklarıdır.³⁹ Bu bağlılığı gelenekçi yapılarına ve bunun bir uzantısı olan kabile asabiyetine bağlamıştık. Şimdi bu asabiyet anlayışının ayrıntılarını verelim: Asabiyetin tanımlarından en ilginç olanı şöyledir: Asabiyet, kabilesi haksızlık yapsa da, kişi haksızlığa uğramış olsa da, bir kişinin kabilesi adına kabilenin düşmanlarına karşı mücadele etmesidir.⁴⁰ Bu tanımdan yola çıkarak ve Arapların toplum yapısından hareketle, asabiyet duygusunun, ortak menfaat, aidiyet, grup ve değer bilinci taşıyan bir anlayışla güçlü bir dayanışma meydana getirdiğini ve sonuçta "Bizim en kötümüz başkalarının en iyisinden daha iyidir"⁴¹ yargısını söylemeye kadar vardırıldığını görmekteyiz.

İşte bu asabiyet anlayışı Arapları öylesine sarmıştı ki, Hz. Peygamber İslam'a davete başladığında, Mekke'nin önde gelen liderlerinden Ebû Cehil şöyle söylemekteydi: "Biz (Mahzumoğulları kabilesi) ve Abdümenafogulları şan ve şeref konusunda birbirimizle yarıştık durduk. Onlar yemek yedirdiler, biz de yedirdik. Onlar çeşitli görevler üstlendiler, biz de üstlendik. Onlar verdi, iyilik etti, biz de verdik, iyilik ettik. Develer üzerinde karşılıklı diz çöküp yarış atları gibi yarıştık durduk. Şimdi onlar gökten kendisine vahiy gelen bir Peygamberimiz var dediler. Biz buna nasıl yetişebiliriz? Vallahi biz ona asla inanmayız ve onu tasdik etmeyiz."⁴²

Kur'an'da bu inat şöyle anlatılıyor:

"Atalarımızı üzerinde bulduğumuz yol bize yeter" karşılığında Allah şöyle diyor: "Ya ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolda olmayan kimseler idiysele..."⁴³

2-Ahret İnancını Kabul Etmeme

Arapların çoğu öldükten sonra dirilmeyi kabul etmezlerdi. İslam'ın ahiret inancı vurgusu, onların tepki göstermelerinde oldukça önemli bir etken olmuştur. Belki de yaşamları boyunca yaptıklarının kötü olduğunu düşünmeleri ve bunun sonucunda ahirette azaba uğrayacakları korkusu nedeniyle, içine düştüğü sıkıntılı durumdan kurtulmak için inkâr etme eğilimi göstermiş olabilirler. Psikolojide savunma mekanizmalarından *bastırma* kavramı içerisinde değerlendirilen bu tip davranışlar, engellenme veya çatışma dolayısıyla doyumsuz kalan bir güdü veya ihtiyacın, meydana getirdiği bir sıkıntının üstesinden gelmek için, bu ihtiyacı görmezden gelme, düşünmeme, inkâr etme veya bilinç dışına atma gibi şekillerden birini veya birkaçını yapma eğilimlerini ifade eder.⁴⁴

3-Arap Kabile Otoritesi

İslam'ın gelişi, Arapların kabile otoritesini temelden yıkan bir anlayışın gelişi demektir. Kur'an, otoriteyi Allah'a ve Peygambere veriyor ve bütün insanların bu otoriteye boyun eğmelerini istiyordu. İslam'ın ön gördüğü bu düzen, geleneksel ataerkil Arap kabile otoritesini tehdit ettiği için, Araplar başta Hz. Peygamber'e karşı saldırılarda bulundular⁴⁵, onun söylediklerini inkâr ve varlığını tehdit eder bir konuma geldiler.

4-Emevi-Haşimi Çekişmesi

Cahiliye Araplarında Kureyş kabilesinin iki büyük kolu olan Ümeyyeoğulları (Emeviler) ve Haşimoğulları (Haşimiler) arasında öteden beri süregelen bir rekabet vardı. Bu rekabet öylesine büyük

³⁹ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi. Heyet. Çağ Yay. İstanbul, 1986. c. 1. ss. 209-210.

⁴⁰ İbn Manzur, Lisânü'l-Arabî'l-Muhîd. Beyrut, t.y. c. 3. s. 792.

⁴¹ Kabbânî. a.g.e. s. 40.

⁴² Muhammed ibn İshak. Sîret-ü İbn İshak. (Tahkik ve Ta'lik: Muhammed Hamidullah). Konya, 1981. s. 170.

⁴³ Kur'an. Mâide. 5/104.

⁴⁴ Baymur, Feriha. Genel Psikoloji. İnkılap Kitabevi. İstanbul, 1994. s. 94.

⁴⁵ Dabaşı. a.g.e. s. 17.

boyutlara varmıştı ki, az önce Ebu Cehil'in sözlerinde açıkça görüldüğü gibi, hayatın bütün alanlarına aksetmiş bulunuyordu. Hz. Peygamber'in Haşimilerden olması, işte bu rekabetin sonucu, Emevilerin şiddetle karşı çıkmalarına neden olmuştur.⁴⁶

5-Toplumsal Sınıfların Varlığı

Araplar arasında sınıf farkının olduğunu söylemiştik. İslam ise bütün insanların eşit olduğunu savunmaktaydı. Eşit olma düşüncesi ise, Mekkeli aristokratların işine pekala gelmiyordu. Hayatları boyunca köleler ve cariyeler edinen insanların birden bire o insanlarla aynı seviyeye gelecek olmasını akılları almıyordu.⁴⁷

Arapların üstünlük taslayan kişiler olmaları dolayısıyla, Hz. Peygamber'in Peygamberliği, onlara göre sıradan insan olması sebebiyle de garip gelmişti. Bu konu Kur'an'a şöyle yansımıştır:

“... Bu Kur'an, iki şehrin birinden (Taif ve Mekke) bir büyük adama indirilmeli değil miydi? dediler”⁴⁸

Yine Araplar Hz. Peygamber'e Peygamberliği yakıştırmayarak şöyle diyorlardı:

“Onlar dediler ki: ‘Bu Peygambere ne oluyor? İşte o da (bizim gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşiyor. Kendisiyle birlikte halkı korkutacak bir melek gönderilse veya ona bir hazine verilse, yahut meyvelerini yiyeceği bir bahçesi olsa olmaz mıydı? Nihayet zalimler (inananlara) dediler ki, siz ancak büyülenmiş bir adamın peşinden gidiyorsunuz...”⁴⁹

6-İslam'ın Arapların Zihniyetine Karşı Çıkması

İslam, putperestlerin o güne kadar alışık oldukları değerlerin birçoğunu kötüyerek ortadan kaldırmayı istemiştir. Bu ise Arapların zihniyetlerini zorlayan bir istek olarak kendini göstermiştir.⁵⁰ Bu durum karşısında, önce Hz. Peygamber'in amcasına müracaat etmişler, sonuç alamayınca Hz. Peygamber'i öldürme kararı almışlardır. Bu gelişmeleri ileride aktaracağız.

7-Ekonomik Kaygılar

Arapların önde gelenleri, ekonomik olarak refah içinde yaşıyor ve kendilerinden aşağıda olanlar için ezici bir üstünlük kurmuş oluyorlardı. Bu güç ve itibarı devam ettirebilmek için ellerinden geleni yapıyorlar ve hatta gelir getiriyor diye, kendi elleriyle yaptıkları putları, alım satım konusu haline getiriyorlardı. İslam'ın bütün bu duruma topyekün karşı çıkması, ekonomik açıdan onlara büyük bir darbe indirmiş oluyordu. Ekonomik açıdan zayıflama ve bu sebeple güç ve itibarlarının azalacağı endişesi, Arapları inkâra zorluyor ve Peygamber'i vazgeçirmek için her türlü yola başvuruyorlardı.⁵¹

8-Vahyin Mahiyetini Anlamama

Putperestler, Kur'an vahyinin Hz. Peygambere nasıl olup da geldiğine bir anlam veremediler. Onlara göre çok daha değişik şekillerde irtibat kurulmalıydı.⁵² Kur'an'da bu husus şöyle geçer:

“Biz onlara melekler indirmiş olsak da, ölümler kendileriyle konuşmuş olsalar da, her şeyi karşılarında yığın yığın toplasak da, Allah dilemedikçe onlar yine de iman edecek değillerdir. Ama onların çoğu bunu bilmezler.”⁵³

⁴⁶ Dabaşi. a.g.e. s. 45. Emevi-Haşimi çekişmesi/rekabeti için ayrıca Bkz.: Sarıçam, İbrahim. Emevî-Hâşimî İlişkileri, (İslam Öncesinden Abbâsîlere Kadar). Ankara, 1997.

⁴⁷ Ünlü, Nuri. Anahatlarıyla İslam Tarihi Başlangıcından 1918'e. M.Ü.İ.F.V. Yay. No: 9. İstanbul, 1986. s. 40.

⁴⁸ Kur'an. Zührûf. 43/31.

⁴⁹ Kur'an. Furkân. 25/7-9.

⁵⁰ Hizmetli. a.g.e. s. 153.

⁵¹ Hizmetli. a.g.e. aynı yer.

⁵² Halefullah, M. Ahmed. Hz. Muhammed ve Karşıt Güçler. (Ter.: İbrahim Aydın). Birleşik Yay. İstanbul, 1992. s. 36.

Bu isteklerin arka planında, inkârlarını haklı çıkarma ya da inkârlarına bahaneler bulma çabası vardır. Çünkü her ne olursa olsun inanmama konusunda direten bu insanlar, inancın tanımında yer alan, kişisel güvene dayalı olarak kabul veya reddetme veya doğru veya yanlış olma ihtimaline karşın, zan ya da kanaatten kaynaklanan kişisel bir duyguya dayanarak kabul veya reddetme⁵⁴ durumlarından birini değil, bir kesinlik ve olağanüstülük aramaktadırlar. Bu ise İslam'a karşı nasıl bir yaklaşım içinde olduklarını gösteren bir tepkidir.

9-Kabe'nin Kendilerine Sağladığı İtibarı Kaybetme Endişesi

Kureyş kabilesi öteden beri Kabe'nin hizmetkârlığını üzerlerine almış ve bundan dolayı kendilerine birçok avantaj sağlamışlardı. Bu sayede Mekke'ye gelen insanlar ve civar kabileler, kendilerine saygı ve hürmet gösteriyor ve böylece diğer kabilelere karşı bir üstünlük sağlıyorlardı. Ancak İslam'ın Kabe'de yer alan putları ortadan kaldırmak istemesi, onların bu üstünlüklerinin de elden gitmesi anlamını taşıyordu. Bunu istemeyen Araplar, İslam'a elbette pek sıcak bakmıyorlardı.⁵⁵

D. HZ. MUHAMMED İLE PUTPERESTLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

1-Putperestlerin Hz. Peygamber'in Amcasına Gelişleri

Putperestler, Hz. Peygamber'in kendi aleyhlerinde söyledikleri ve yaptıklarına karşı, kendi çabalarıyla bir yere varamayacaklarını anladıklarında, yine kabile asabiyetinin etkisini dikkate alarak, Hz. Peygamber'i amcası Ebu Talib'e şikayet etmeye karar verdiler. Burada amaç, Ebu Talib'in Kureyş kabilesinin reisi ve Hz. Peygamber'in en yakın büyüğü olarak araya girmesi ve bu işi engellemesini sağlamaktır. Ancak hesaplayamadıkları, Hz. Peygamber'in zaten kabile asabiyetini kabul etmediğidir.

Amcası ile arasında geçen diyaloglardan sonra Hz. Peygamber, ne yaptığının bilincinde olarak tavrını net bir şekilde ortaya koyar: "Bak ey amcacığım! Bu işten vazgeçmem için güneşi sağ elime ayı da sol elime verseler dahi, Allah bu dini üstün getirinceye kadar veya ben ölünceye kadar vazgeçmeyeceğim."⁵⁶ Hz. Peygamber'in bu sert çıkışı, Ebu Talib'i etkiler ve her ne şartta olursa olsun onu korumaya devam edeceğini bildirir. Artık bundan sonra Mekkeliler Ebu Talib'e gelerek birkaç çirkin teklif daha yapmışlarsa da, kabile asabiyetini kullanarak bir yere varamayacaklarını anlamışlardır.

2-Hz. Muhammed'e İftira Etme Girişimi

Mekkelilerin çare arayışları ve içine düştükleri psikolojik gerilim o derece ileri bir safhaya ulaşmıştı ki, her yıl düzenli bir şekilde yapılan hac organizasyonunun günü yaklaştıkça, Mekkeliler biraz daha telaş düştü. Çünkü gelecek insanların ortaya çıkan yeni dinden etkilenmeleri söz konusu olabiliyordu. Ayrıca Arapların geçmişlerinde Kabe'nin kutsallığı anlayışından kaynaklanan bir üstünlük yarışı da vardı. Bu yarışta bütün kabileler Kabe'nin hizmetkârlığını yapmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Hatta Kabe'nin koruyuculuğunu yapamayanlar oradan sürülmüş ve bu görev başka bir kabileye verilmiştir. İşte Kureyş kabilesinin Kabe'nin koruyuculuğunu üstlenmeleri de bu şekilde olmuştur. Bu geçmişi iyi bilen Kureyşliler, aynı akıbetle karşılaşmamak için baştan tedbir almayı uygun bulmuşlardır.⁵⁷ Öte yandan bu insanlar, şeref ve haysiyetlerine o derece düşkünlüdürler ki, sahip oldukları değerlerin başkaları tarafından sürekli takdir edilmesini beklemektedirler. Psikolojik olarak kendi değerlerinin başkaları tarafından da tasdik edildiğini görmek hoşta giden bir durumdur. Aksi takdirde şeref ve haysiyet duygusundan kaynaklanan bir nedenle memnuniyetsizlik ve hezeyana kapılma gerçekleşebilir.⁵⁸ Bu ruh hali putperestleri bir çözüm arayışına itmiş ve sonunda, gelecek insanlara Hz. Muhammed'le ilgili olarak,

⁵³ Kur'an. En'am. 6/111.

⁵⁴ Özcan, Hanifi. Epistemolojik Açıdan İman. M.Ü.İ.F.V. Yay. No: 59. İstanbul, 1992. s. 49.

⁵⁵ Ünlü. a.g.e. s. 40.

⁵⁶ İbn-i Hişam. Hz. Muhammed'in Hayatı (es-Sîretü'n-Nebeviyye). (çev.: İzzet Hasan, Neşet Çağatay). A.Ü. İ.F. Yay. A.Ü. Basımevi. Ankara, 1971. c. 1. s. 166.

⁵⁷ Lings, Martin. İlk Kaynaklara Göre Hz. Muhammed'in Hayatı. (Tashih: Şakir Kurtulmuş, Yılmaz Daşcıoğlu). İnsan Yay. 4. Baskı. İstanbul, 1990. ss. 79-80.

⁵⁸ Peker. a.g.t. s. 100.

ortak bir tavır takınarak, ağız birliği yapmayı düşünmüşlerdir. Bunun için bu konuda uzman olduğunu düşündükleri Velid b. Muğire'nin başkanlığında bir toplantı gerçekleştirdiler. Amaç tespit edilen görüşü her gelen yabancıya aktararak bir önyargı oluşturmak ve insanların İslam'ın ne söylediğini öğrenmesine fırsat vermemektir.⁵⁹ Toplantıda Hz. Muhammed'in sözleri için oğlu babasından, kardeşi kardeşten, eşi eşinden ve insanı ailesinden ayıran bir büyü olduğunu söylemeye karar verdiler.⁶⁰ Bu sözlere bakarak bu insanların gelen yabancılarla, Hz. Muhammed'le ilgili olarak bir korku salmayı planladıkları ve bunun sonucunda onunla hiç kimsenin görüşme yapmamasını arzuladıkları söylenebilir.

3-Mekkelilerin Hz. Muhammed'e Gelişi

Mekkeliler İslam'ı ortadan kaldırmak için birçok girişimde bulunup bir sonuç alamayınca, çareyi Hz. Peygamberle anlaşmakta buldular. Bunun için Mekke'yi temsilen Utbe b. Rebia'yı Hz. Muhammed'le konuşması için yolladılar. Utbe de Hz. Peygamber'e söylediklerinin kendilerine çok dokunduğunu açıkça ifade ederek, vazgeçmesi için üç teklif sundu. Buna göre servet istiyorsa servet, şeref ve saltanat peşindeyse başkanlık verilmesi, şayet hastaysa kendisine hekim getirilmesi teklif edildi. Buna karşılık Hz. Peygamber Kur'an'dan bir sûre (Fussilet/41) okuyarak cevap verdi. Utbe okunan ayetlerden öylesine etkilenmişti ki, hiçbir şey söyleyemeden uzaklaştı ve Mekkelilere onu rahat bırakmaları gerektiğini söyledi.⁶¹ İslam, insanların zihinlerinde bu derece büyük etkiler yaratarak düşünceye sevk ediyor ve bütün değerlerini sorgulayıp birçoğunu içine düştüğü çatışmadan iman etmeye sürüklüyordu. Bu insanlar elbette bir günde iman etmediler, hatta bazıları hiç kabul etmedi. Ancak ekserisinde görülen değişim, zihinsel bir çatışmanın sonucunda duygusal yönden kendini rahatlatıcak ve çatışmanın diğer unsurlarını da bertaraf edecek yeni bir ilişki kurmak suretiyle İslam'ı kabullenmeleridir. Bu bir süreç içerisinde gerçekleşir ve duygusal bağımlılığa göre uzun süreye de yayılabilir.⁶²

4-Kureyş Kabilesinin Saldırıya Başlaması

Kureyşliler, İslam'ın ortadan kalkması için ellerinden gelen her türlü faaliyeti gerçekleştiriyorlardı. Uyarı, tehdit, iftira ve anlaşma yolları fayda vermeyince, saldırıya geçmeye karar verdiler. Saldırı girişimleri genelde iki koldan yürütülmekteydi. Bunlardan birincisi, zayıf olanlara şiddet ve eziyet etme; ikincisi ise, Hz. Peygamber'in şahsına karşı küçültücü ve aşağılayıcı tavırlar içinde olma. İlki, köleleri ve fakir insanları kapsıyordu ve yıldırma politikası güdülmüyordu. Kureyşlilerin bu kadar ileriye gitmelerinde başlıca iki psikolojik etken rol oynamış görülmektedir:

Birinci olarak kendilerinin mutlak üstün ve hakim güç oldukları fikrinin gösterilmek istenmesi, ki bu insanların İslam'ı inkar etme nedenlerinin en önde gelenlerinden olan üstünlük duygusuna sahip olmaları ve bu doğrultuda geliştirmiş oldukları ekonomik ve politik kişilikleri, kendilerini daima üstün ve yegane güçlü olarak görmelerine neden oluyordu. Bu tutuma sahip olan insanların hayattaki en önemli amacı, başkaları üzerinde güç sağlamak ve karşı geleni baskı altında tutmaktır.⁶³ Dolayısıyla hayatlarının akışına yön veren ve istekleri de bu doğrultuda gelişen bir şekilde kendilerini haklı görüyor ve muhtemelen sahip oldukları bu gücü ortaya koymak istiyorlardı.

İkinci olarak ise, "siz ne yaparsanız yapın bu düzeni değiştiremezsiniz, çünkü biz güçlüyüz" imajını uyandırmak istemiş olmalıydılar. Çünkü kendilerini otoritenin tek sahibi olarak gördükleri için, bu otoritenin devamının ancak itaati sağlamakla mümkün olabileceğine dair sarsılmaz bir inanca sahiptiler. Zira otorite, kendine itaat edildiği sürece vardır.⁶⁴

⁵⁹ Algül. a.g.e. s. 232.

⁶⁰ İbn-i Hişam. Hz. Muhammed'in Hayatı. s. 169; Lings. a.g.e. s. 80.

⁶¹ Algül. a.g.e. ss. 233-234; Lings. a.g.e. ss. 90-92; Esad. a.g.e. ss. 446-449.

⁶² Zihinsel çatışmanın unsurları ve imana etkisi hakkında daha fazla bilgi için Bkz.: Vergote, Antoine. Din İnanç ve İnançsızlık. (çev.: Veysel Uysal). M.Ü.İ.F.V. Yay. No: 164. İstanbul, 1999. ss. 204-205.

⁶³ Ünal, Cavit. Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma. A.Ü.D.T.C.F. Yay. No: 301. Ankara, 1981. ss. 8-9.

⁶⁴ Dabaşi. a.g.e. s. 65.

Hız. Peygamber'e yönelik saldırılarında ise, yine otorite savaşı, kendilerini üstün görme duygusu ve bunun sonucunda Hız. Peygamber'i birçok açıdan aşağı ve basit görmeleri başlıca sebeplerdir. Bunlara ek olarak ise iki psikolojik nedenden bahsedilebilir:

Birincisi Hız. Peygamber'i çekememeleri, yani onu kıskanmalarıdır. Çünkü kendi anlayışlarına göre alelade birinin çıkıp etrafına bu kadar insanı toplayabilmesini anlayamıyor ve kabullenemiyorlardı. Hatta içlerinden Nadr b. Haris, İran hükümdarlarının hikayelerini bilen biri olarak etrafa şöyle yayın yapıyordu: "Ey Kureyşliler! Tanrıya andolsun ki, ben ondan daha iyi konuşurum. Haydi gelin beni dinleyin. Ben onun size anlattığı şeylerden daha iyisini anlatırım"⁶⁵ Görüldüğü gibi bir aşağılama ve küçültme amacı güdülmektedir. Hatta alaycı bir üslupla Kur'an ayetleri için "bunlar eskilerin masalları (esâtir-u evveliyin) dır" demektedirler. Buna karşılık Kur'an'da da Hız. Peygamber'in duruşunu sağlam tutmasını isteyen ayetler yer almaktadır: "Şimdi sen sana emrolunanı açıkça ortaya koy ve müşriklerden yüz çevir. O alaycılara karşı biz sana yeteriz. Allah ile beraber başka bir ilah edinen bu kimseler yarın hakikati bileceklerdir."⁶⁶ Yine bir başka yerde : "Kafirler: ' Bu ancak onun uydurduğu bir iftiradır. Diğer bir kavim de ona yardım etmektedir' diyerek büyük bir haksızlık ve yalana saptılar. 'Bunlar öncekilerin masallarıdır. Onları başkasına yazdırtmış da sabah akşam kendisine okunuyor' dediler."⁶⁷ Böylece alaya ve iftiraya karşı tehdit ve yalanlama yoluyla müşriklerin zihinleri sarsılmak istenmiştir.

İkinci psikolojik sebep olarak ise, "kişinin bilmediğinin düşmanı kesilmesi" tutumu sayılabilir. Ya da bir başka ifadeyle kalıplaşmış tutumlardır. Buna göre kişi, her hangi bir kişi, grup, kavram ya da olgu hakkında ne kadar az bilgiye sahipse, o konu hakkında o kadar kalıplaşmış tutuma sahip olur.⁶⁸ Kalıplaşmış tutumlarda ön yargıların da etkisi yadsınmaz. Zira ön yargılar kişide, tıpkı kişinin bilinmeyen bir konuda bir başkasının söylediğini doğru kabul edip, o konu hakkında kalıp bir tutum sergilemeye gitmesi gibi bir etki yaratır. Böylece kişi, daha önceki eğilim ve beklentilerini kullanarak olumlu ya da olumsuz, ancak tutarlı bir tutum geliştirir.⁶⁹ Hiç şüphesiz putperest Arapların çoğu, İslam'ı bilmedikleri veya az bildikleri için ve daha önceki ön yargılarından dolayı olumsuz bir tutum sergilemeyi tercih etmişlerdir.

5-İslam'ın Saldırılar Karşısındaki Tavrı

Putperestler, İslam'a ve Müslümanlara çeşitli yollardan saldırırken, İslam da onlara karşı birtakım araçlarla mücadele etmiştir. Bunların Mekke dönemindeki şekli psikolojik ağırlıklıdır. Çünkü İslam, Mekke'de henüz oluşum safhasındaki bir dindir ve insanların her şeyden önce psikolojik yönden bu dine inanmalarını sağlamak hedeflenmektedir.

Psikolojik unsurların başında, insanların inanma eğiliminde olmaları dolayısıyla bu duygunun harekete geçirilmesini sağlama gelir. Çünkü bu dürtü, insanları son tahlilde kendisinden çok daha güçlü ve her şeye kadir bir varlığa inanma ve onu kutsal saymasına vesile olur.⁷⁰ Kur'an'da bu duyguya işaret eder nitelikte şu ayet oldukça dikkat çekicidir: "O halde yüzünü Allah'ı belirleyici olarak dine, Allah'ın fitratına çevir ki, insanları o fitrat üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışında bir değişiklik bulunmaz. Bu dosdoğru bir dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler. Hepiniz O'na gönül vererek O'ndan sakının. Namazı dosdoğru kılın, müşriklerden olmayın."⁷¹ Görüldüğü gibi insanın içinde inanma duygusunun yer aldığı ifade ediliyor ve bu yönelişin dosdoğru ve yüce olana olması gerektiği vurgulanarak, insanların psikolojik olarak etkilenmesi bekleniyor. Kur'an'da bu eğilimin pratik sonuçlarından bahsedilerek, doğru ile yanlış arasındaki fark gösterilmeye çalışılmış ve aşağıdaki ayette de görüleceği üzere, bir meydan okumayla insanların İslam'a yönelmesi beklenmiştir: "Allah'tan başka taptıklarınız da sizin gibi kullardır. Eğer iddianızda doğru iseniz, haydi onları çağırın da size cevap versinler."⁷² Yine Kur'an'da puta tapmanın faydasız ve boş bir inanç olduğu sürekli vurgulanarak, insanların içlerinde var olan inanma eğilimleri İslam'a kanalize edilmek istenmiştir.

⁶⁵ İbn-i Hişam. Hız. Muhammed'in Hayatı. s. 190.

⁶⁶ Kur'an. Hicr. 15/95-96.

⁶⁷ Kur'an. Furkân. 25/4-5.

⁶⁸ Kağıtçıbaşı. a.g.e. s. 103.

⁶⁹ Kağıtçıbaşı. a.g.e. aynı yer.

⁷⁰ Halefullah. a.g.e. s. 262.

⁷¹ Kur'an. Rum. 30/30.

⁷² Kur'an. A'raf. 7/194.

Bir başka psikolojik unsur ise korkudur.⁷³ Korku bağlanma ihtiyacını da birlikte getirir. İnsanın sınırlı bir varlık olması ve her istediğini gerçekleştirememesi, kendisinde güçsüzlük ve çaresizlik psikolojisinin oluşmasına ve kendine güven verecek bir varlığa yönelmesine ve sığınmasına sebep olacaktır.⁷⁴ Bu gerçeği de dikkate alan Kur'an, birçok yerde insanın aciz, Allah'ın ise her şeye kadir olduğunu vurgulayarak insanların bu duygularını harekete geçirmeyi istemiştir. Diğer taraftan geçmiş milletlerin başlarına gelen felaketlere de vurgu yaparak, insanların ibret alması beklenmiş ve bu tip ayetlerin sonu genellikle "hiç düşünmez misiniz, ibret almaz mısınız" gibi ifadelerle sonlandırılmıştır. Korku duygusu, putperest Araplar için önemli bir duygudur. Çünkü Kur'an'a yansıyan şekilde Araplar, sık sık kendilerine vaat edilen azabın gelmesini beklemektedirler. Tıpkı eski kavimlerin bekledikleri gibi...: "Bir de: 'Ey Allah! Eğer bu senin tarafından gelmiş bir hak ise durma, üzerimize gökten taşlar yağdır veya bize daha acıklı bir azap ver' demişlerdi."⁷⁵ Buna göre kendilerinden güçlü bir varlığın kabulü için, somut bir şekilde azabın gerçekleşmesi gerektiği fikri üzerinde devam eden tartışmalar, Arapların korku duygusuna ne kadar önem verdiğini gösteren delillerdir. Bu nedenle putperestlerin çeşitli şekillerde tehdit edilmeleri veya geçmiş milletlerin acıklı ve hazine hikayeleriyle korkutulmaları, bu güce sahip bir varlığın idrak edilmesini sağlamaya yöneliktir.⁷⁶ Bu gerçeği Kur'an şöyle ifade eder: "İşte Biz O'nu Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve O'nda bir sürü tehditlerde bulduk. Umulur ki onlar kötülüklerden korunurlar veya onlarda bir ibret uyandırır."⁷⁷ Aynı metodu Araplar, Hz. Peygamber'e yönelik olarak kullandıkları için korkunun etkisini kabul ediyorlardı. Ancak Kur'an'ın tehditleri, diğer uyarılarının gerçekleşmesine paralel olarak etki ediyordu. Bu konuya ileride tekrar değineceğiz.

İslam'ın mücadele yöntemlerinden biri de vaat etmektir. Kur'an'da yer alan vaatler iki türdür. Bunlardan birincisi tehdit içeren vaatler; ikincisi ise ödül anlamındaki vaatlerdir. Birinci türüne dolaylı olarak korku kavramını anlatırken değindik. Ödül anlamındaki vaatler ise, insanların inanıp iyi işler yapmaları karşılığında Allah'ın kendilerine takdir edeceği her türlü güzelliği ifade eder. Bu noktada putperestlerin psikolojik açıdan nasıl etkileyecekleri sorusu öne çıkar. Vaat, insanın içinde yer alan diğer arzu ve eğilimlerini tatmin eden ve bu duygularını harekete geçiren bir özelliğe sahiptir. Bunun için vaatlere sık sık yer verilmesi olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Kur'an'ın içinde yer alan bir başka mücadele yöntemi de, Arapların tapmışları putların kendilerine hiçbir fayda ve zarar veremeyen varlıklar olarak takdim edilmesidir. Bu eleştiri psikolojilerinde gerilim yaratmıştır. İslam, bu gerilimi kasıtlı olarak yaratarak kendi lehine avantaj sağlamayı planlamıştır. Şöyle ki, putlara yaptığı her eleştirinin ardından Allah'ın ne kadar yüce olduğundan ve her şeye gücünün yettiğinden bahsedilmiştir. Sürecin putperestlerin aleyhine işlemesi ise, hem bu söylemleri doğrulamış hem de zihinlerde acaba gerçekten Müslümanlar haklılar mıdır sorusunu oluşturmuştur.

Kur'an'ın insan psikolojisinin en ilginç yönlerinden biri olan, bir nesne veya konudan nefret etmesi huyunu da kullandığını görmekteyiz. İnsan duyduğu kelime, cümle ya da bir ifadeden dolayı kızabilir ve tepki gösterebilir. Bazen duyduğu bir söz sebebiyle sevdiği veya inandığı bir varlıktan da uzaklaşabilir. İnsan bir söz duyduğunda iç dünyasında bu duyduğu sözle ilgili olan semboller harekete geçer. Harekete geçen semboller tepki doğurur. Bu tepkiler bazen mutluluk bazen de acı verirler. Dolayısıyla insan davranışı buna göre şekillenir.⁷⁸ Şimdi Kur'an'ın insanın bu yönünü nasıl tahrik ettiğini ve ne gibi sonuçlarla karşılaştığını görelim: Araplar yukarıda da değindiğimiz gibi, Kur'an ayetlerini dinliyorlar ve etkileniyorlardı veya en azından Kur'an ayetleri onlarda önlenemez bir merak uyandırıyorlardı. Böyle olunca bazen hoşlarına gitmeyen ifadeleri de duyuyor ve sinirleniyorlardı. Buna en güzel örneği şu ayet teşkil eder: "Allah bir olarak anıldığında, ahirete inanmayanların yürekleri burkular, O'ndan başkası anıldığında ise derhal yüzleri güler"⁷⁹ Görüldüğü üzere ifadeye göre tavır sergilenmektedir. Bunun İslam'ın istediği amaca hizmet etmesi ise, Arapların tutarsızlıklarını ortaya koyduğu anlarda olur. Örneğin Araplar kız çocuklarını hiç sevmezler ve birinin kızı olduğunda çok üzülür, kızar ve kimi zaman da öz çocuğunu diri diri gömerlerdi. Ancak buna rağmen değer verdikleri

⁷³ Halefullah. a.g.e. s. 262.

⁷⁴ Peker. Din Psikolojisi. 2. Baskı. Samsun, 2000. s. 68.

⁷⁵ Kur'an. Enfâl. 8/32.

⁷⁶ Halefullah. a.g.e. s. 265.

⁷⁷ Kur'an. Tâhâ. 20/113.

⁷⁸ Halefullah. a.g.e. s. 289.

⁷⁹ Kur'an. Zümer. 39/45.

melekleri dışı olarak kabul ederler ve onlara Allah'ın kızları derlerdi. İşte bu anlayışı eleştiren Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur: "Allah'a birtakım kızlar isnat ettiler. Oysa Allah bundan münezzehtir. Halbuki kendilerinin istediği erkek çocuktur. Onlardan birine bir kız çocuk müjdelendiği zaman öfkесinden yüzü kararır. Verilen müjdenin kötü tesiriyle kavminden gizlenir. O çocuğu zillet ve horluğa katlanarak tutacak mı? Yoksa toprağa mı gömecek? Bak ne fena hükmediyorlar."⁸⁰ Dikkat edilirse hem kız çocuğunu istemiyorlar hem de meleklerle dışı olarak bakıyorlar. Öyleyse ibadet ettikleri melekler, aslen hiç hoşlanmadıkları varlıklardır. İşte bu şekilde amaç, onları meleklerle tapmaktan vazgeçirmektir.

Kuran'ın yer verdiği psikolojik unsurlardan bir diğeri, üzüntü ve mutluluk verici ifadelere yer vererek insanları etkilemektir.⁸¹ Bu nedenle Kur'an'da yer alan cennet ve cehennem tasvirleri önem kazanmaktadır. Cennet tasvirleriyle Arapların ruhları okşanırken, cehennem tasvirleriyle içlerine korku, endişe ve sıkıntı salmaktadır. Şüphesiz bu iki söylem, inanmayan insan psikolojisi için bir gerilim nedenidir. Gerilimden kurtulmanın yollarından biri ise, söyleneni tarttıktan sonra makul bulursa kabul etmektir.

Kur'an'ın başvurduğu psikolojik unsurlardan biri de yeminlerdir. Yemin temelde savunulan bir görüşle aksinin arasını açmak için kullanılır. Yemin lafızları ise, vurgusuna ve içeriğine göre insan psikolojisinde derin izler bırakır. Arap toplumu yemine oldukça önem veren bir toplumdur. Böyle olunca yine kendi kültürlerinde yer alan bir öğeyle karşılırlarına çıkmak elbette sonuç verici bir mücadele şekli olacaktır.⁸² Ayrıca yeminlerin, çok fazla delil aramayan kişiler için daha tercih edilen bir ikna metodu olması, putperestler gibi maddiyata son derece önem veren ve günlük hayatlarında ikna etmek, korkutmak, tehdit etmek ve ümit vermek için sık sık yemine başvuran insanlar için oldukça güçlü bir metot sayılabilir. Bu nedenle Arapların psikolojilerini etkileyen unsurlar içerisinde yeminlerin müstesna bir yeri vardır.

Kur'an'ın kullandığı metotlardan biri de tekrardır. Tekrar, insan zihninin duyduğu şeyler karşılığında bırakılan izlerin etkisini artırır. Böylece kişide bu etkiye uygun bir yol tutma eğilimi oluşmaya başlar veya bu ihtimal artar.⁸³

Bir başka psikolojik unsur ise verilen örneklerdir. Örnekler tek tek incelendiğinde iki nokta dikkati çeker: Bunlardan birincisi, söylenenin doğruluğunu destekleyecek benzerlikler kurma; ikincisi ise, putperestlerin durumunu acıklı ve gülünç bir pozisyona sokma. Her iki durumda da putperestlerin canları sıkılmış ve suni bir gerilim yaratılmıştır.⁸⁴ Şimdi her iki tür örnek için Kur'an'da yer alan ayetlere bakalım:

"Allah'tan başka veliler edinenlerin misali, kendine bir yuva yapan örümceğin misali gibidir. Halbuki evlerin en zayıfı örümcek yuvasıdır. Eğer bilirlirse..."⁸⁵

Şimdi de Yahudilere yönelik söylenmiş bir örnekten hareketle, Kur'an'ın bazen nasıl acıklı ve gülünç bir tablo oluşturduğuna göz atalım:

"Onlara kendisine ayetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku. Dileseydik elbette onu bu ayetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte ayetlerimizi yalanlayanların durumu böyledir. Kıssayı anlat, belki düşünürler."⁸⁶ Ayetlere baktığımızda, bir yandan düşündürülen bir yandan da inkarcıların durumuyla alay eden bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Böylece dikkat toplanmış ve zihinler meşgul edilmiş olmaktadır.

⁸⁰ Kur'an. Nahl. 16/57-59.

⁸¹ Halefullah. a.g.e. s. 291.

⁸² Halefullah. a.g.e. ss. 296-300.

⁸³ Halefullah. a.g.e. ss. 301-302.

⁸⁴ Halefullah. a.g.e. ss. 303-304.

⁸⁵ Kur'an. Ankebût. 29/41.

⁸⁶ Kur'an. A'raf. 7/175-176.

6-Habeşistan'a Hicret

İslam'ın yükselişini hazmedemeyen Mekkeliler, Hz. Peygamberi durdurmak için başka başka yollar deniyordu ve artık işin halli için aşırı hareketler içine girmişlerdi. Her ne kadar Müslümanların sayısı her geçen gün artıyorsa da bu sayı henüz çok yetersizdi. Diğer taraftan Müslüman olanların çoğu yoksul ve zayıf kimselerdi. Bu sebeple artan şiddet ve baskılar karşısında Hz. Muhammed, çareyi bir kısım Müslümanı Habeşistan'a göndermekte buldu. Habeşistan'a ilkin on iki kişilik bir grup gitti. Burada iyi karşılandıkları için daha sonra doksan kişilik bir grup daha Habeşistan'a gönderildi.⁸⁷ Ancak Mekkeliler Müslümanları burada da rahat bırakmadılar. Çünkü gittikleri yerde güçlenip Müslümanlığı da yayacak olurlarsa, bu herkesten önce kendi menfaatlerine zarar verecekti. Bunun için bir elçi göndererek Habeş Kralı Necaşi'den Müslüman grubu geri istediler. Kral Necaşi, her iki tarafı da dinledikten sonra İslam ile Hıristiyanlık arasındaki farkın yere çizdiği bir çizginin iki tarafı kadar olduğunu söyledi ve Mekkelileri eli boş geri gönderdi.⁸⁸

7-Mekkelilerin Müslümanlara Boykot Uygulaması

Habeşistan'dan eli boş dönen Mekkeliler büsbütün içerlendiler. Artık bütün Müslümanlar için bir şey yapmak gerekiyordu. Bu konuda yapılan değerlendirmelerin sonucunda Müslümanları toplum dışı bırakmak üzerinde anlaşmaya vardılar. Buna göre Müslümanlarla ticaret yapılmayacak, konuşulmayacak, oturulmayacak, kız alınıp verilmeyecek ve hiçbir şekilde bir antlaşma yapılmayacaktı. Alınan bu kararda öylesine kararlıydılar ki, antlaşmayı bir metne dökerek Kabe'nin iç duvarına asmışlardı.⁸⁹

SONUÇ

İslam, ortaya koyduğu değerler bakımından putperestliğe tamamen aykırı bir anlayıştır. Her şeyden önce İslam bir dindir, putperestlik ise dinden öte kendine göre değerleri olan bir inanıştır. İslam'ın ortaya koyduğu ilkeler, putperestlerin o güne kadar alışık olmadıkları ve menfaatlerine kesinlikle ters düşen bir niteliktedir. Böyle olunca doğal olarak kabul edilmesi kolay olmamıştır. Ayrıca o günkü Arapların toplum yapıları ve katı anlayışları da hesaba katılacak olursa, bunun zorluğu daha iyi takdir edilebilir. Bununla birlikte, bu insanların İslam'ın ortaya koyduğu ilkelere karşı tavırları, bu dinin Peygamberi olması hasebiyle, Hz. Muhammed'e verdikleri değer bakımından sorgulanmaya değer bir konudur. Bunun bir uzantısı olarak Hz. Ömer'in Müslüman olma süreci ve diğer gelişmeler esnasında yaşanan çelişkiler değerlendirilebilir. Elbette bir düşüncenin birden bire değiştirilmesi söz konusu olamaz. Bu nedenle kendi değerlerine aykırı bir gelişme karşısında, insanın psikolojik olarak bir direnç göstermesi ve bu süreçte bir gerilim yaşaması çok doğaldır. Ancak yeni değer, eskisinin olumsuz, eksik veya kötü yanlarını ortaya koyabilirse, bu değere olan yaklaşım olumlu olarak değişebilir. Nitekim İslam'ın yayılış tarihinde bunu görmekteyiz. Aynı zamanda İslam'ın putperestlerle nasıl bir mücadele içinde olduğunu ve başarıya ulaşmak için nasıl bir yol izlediğini ayrıca değerlendirmek gerekir. Çünkü çok kısa bir sürede bütün coğrafyayı etkileyerek sıfırdan zirveye varması izlediği bu strateji sayesinde. Sonuçta putperest Araplar birçok sebebe dayalı olarak, karşı çıkmış olsalar da, psikolojilerinde yaşadıkları gerilim, onların büyük bir kısmının Müslüman olmasıyla son bulmuştur.

⁸⁷ Hamidullah. a.g.e. ss. 109-111.

⁸⁸ Ebu'l-Hasen Ali el-Haseni en-Nedvi. es-Siretü'n-Nebeviyye. (çev.: Osman Keskioglu). İslami Neşriyat. İstanbul, 1981. ss. 88-91; Hamidullah. a.g.e. ss. 111-112; Algül. a.g.e. ss. 231-233.

⁸⁹ Hamidullah. a.g.e. s. 113.

KAYNAKÇA

- ADLER**, Alfred, **Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji**, Çev.: Halis ÖZGÜ, Hayat Yay., İstanbul, 2000.
- ALGÜL**, Hüseyin, **İslam Tarihi**, Gonca Yayınevi, İstanbul, c. 1, 1986.
- AYDIN**, A. Rıza, “**Kur’an’da Suçluların Davranış Özellikleri**”, Birey ve Din Din Psikolojisinde Yeni Arayışlar, İnsan Yay., İstanbul, 2004.
- BAYMUR**, Feriha, **Genel Psikoloji**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.
- ÇAĞATAY**, Neşet, **İslam’dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara, 1957.
- DABAŞI**, Hamid, **İslam’da Otorite**, Çev.: Süleyman E. GÜNDÜZ, İnsan Yay., İstanbul, 1995.
- DARYAL**, A. Murat, **İslâm’ın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açından Tahlili**, M.Ü.İ.F.V. Yay., 3. Baskı, İstanbul, 1999
- DEMİRCAN**, Adnan, “**Kur’an’ın Nüzul Dönemi Putperest Arapları İçin Kaynaklığı Üzerine**”, İstem Dergisi, Konya, Yıl:2, Sayı:4, 2004.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Heyet, Çağ Yay., İstanbul, c. 1, 1986.
- ESAD**, Mahmud, **İslam Tarihi Tarih-i Din-i İslam**, Sadeleştirilenler: A. Lütfi KAZANCI, Osman KAZANCI, Marifet Yay., İstanbul, t.y.
- GUILLAUME**, Paul, **Psikoloji**, Çev.: Refia ŞEMİN, İ.Ü.E.F. Yay., No: 1567, İstanbul, 1970.
- GÜLER**, Zekeriya, “**Hicret Sırasında Hz. Peygamber’in Uslûbundan Etkilenerek Müslüman Olan Büreyde b. Husayb Hadisesi ve Günümüze Yansımaları**”, İstem Dergisi, Konya, Yıl:2, Sayı:4, 2004.
- HALEFULLAH**, M. Ahmed, **Hz. Muhammed ve Karşıt Güçler**, Ter.: İbrahim AYDIN, Birleşik Yay., İstanbul, 1992
- HAMİDULLAH**, Muhammed, **İslam Peygamberi**, Çev.: Salih TUĞ, Ankara, c. 1, 2003.
- HASAN**, Hasan İ., **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi**, Ter. Edenler: İsmail YİĞİT, Sadreddin GÜMÜŞ, Kayhan Yay., İstanbul, 1987.
- HİZMETLİ**, Sabri, **İslam Tarihi (Başlangıcından İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)**, Yeni Çizgi Yay., Ankara, 1995, ss. 92-93.
- HODGSON**, Marshall G.S., **İslam’ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih**, Ter. Kurulu: İzzet AKYOL, Senai DEMİRCİ ve diğerleri, İz Yay., İstanbul, 1993, c. 1, s. 94.
- İBN HİŞAM**, Ebu Muhammed Abdümelik, **es-Sîretü’n-Nebî**, Aslından Tahkik Eden: Muhammed Muhiddin Abdilhamid, Kahire, c. 1, s. 225
- _____, **Hz. Muhammed’in Hayatı (es-Sîretü’n-Nebeviyye)**, Çev.: İzzet HASAN, Neşet ÇAĞATAY, A.Ü. İ.F. Yay., A.Ü. Basımevi, Ankara, c. 1, 1971.
- İBN İSHAK**, Muhammed, **Sîret-ü İbn İshak**, Tahkik ve Ta’lik: Muhammed HAMİDULLAH, Konya, 1981.
- İBN MANZÛR**, **Lisânü’l-Arabî’l-Muhîd**, Beyrut, c. 3, t.y.
- KABBÂNİ**, Abdülaziz, **el-Asabiyye Bünyetü’l-Müctemei’l-Arabiyye**, Beyrut, 1997.
- KAĞITÇIBAŞI**, Çiğdem, **İnsan ve İnsanlar**, Evrim Yay., 9. Baskı, İstanbul, 1988.
- KAPAR**, M. Ali, “**Asr-ı Saadet’te Müşrikler ve Müşriklerle İlişkiler**”, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam, Ed.: Vecdi AKYÜZ, Beyan Yay., İstanbul, c. 2, 1994.
- LİNGS**, Martin, **İlk Kaynaklara Göre Hz. Muhammed’in Hayatı**, Tashih: Şakir KURTULMUŞ, Yılmaz DAŞÇIOĞLU, İnsan Yay., 4. Baskı, İstanbul, 1990.

- en-NEDVÎ**, Ebu'l-Hasen Ali el-Haseni, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, Çev.: Osman KESKİOĞLU, İslami Neşriyat, İstanbul, 1981.
- ÖZCAN**, Hanifi, **Epistemolojik Açıdan İman**, M.Ü.İ.F.V. Yay., No: 59, İstanbul, 1992.
- ÖNKAL**, Ahmet, “**Asr-ı Saadette İslam’a Davet Metodu**”, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam, Ed: Vecdi AKYÜZ, Beyan Yay., İstanbul, 1994.
- PEKER**, Hüseyin, **Din Değiştirmede Psiko-Sosyolojik Etkenler**, Doktora Tezi, A.Ü.İ.F., Ankara, 1979.
_____, **Din Psikolojisi**, 2. Baskı, Samsun, 2000.
- ÜNAL**, Cavit, **Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma**, A.Ü.D.T.C.F. Yay., No: 301, Ankara, 1981.
- ÜNLÜ**, Nuri, **Anahatlarıyla İslam Tarihi Başlangıcından 1918’e**, M.Ü.İ.F.V. Yay., No: 9, İstanbul, 1986.
- VERGOTE**, Antoine, **Din İnanç ve İnançsızlık**, Çev.: Veysel UYSAL, M.Ü.İ.F.V. Yay., No: 164, İstanbul, 1999.